

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:2788

av Mathias Sundin m.fl. (FP)

Liberal författnings- och demokratipolitik

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om inrättandet av en författningsdomstol och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om valhemligheten och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om synskadades rätt att personrösta och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sänkta spärrar i personvalssystemet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en oberoende institution för de mänskliga rättigheterna och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stärkt tillsyn på integritetsområdet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om obligatoriska integritetsanalyser och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Den offentliga makten är begränsad och utövas under lagarna. Det offentligas maktbefogenheter gentemot den enskilde får aldrig sträcka sig längre än vad som är nödvändigt och försvarligt för att sköta de gemensamma uppgifterna. Dessa liberala kärnvärden innebär att den offentliga makten också ska betraktas med hälsosam vaksamhet. Den enskildes möjligheter att hävda sig gentemot staten handlar om varje människas lika fri- och rättigheter och om att begränsa statsmaktens maktanspråk.

Också folkstyrets former måste ständigt prövas. Sverige är en av världens mest stabila demokratier, men erfarenheterna från senare års val visar att också det svenska

valsystemet har brister som behöver analyseras. Likaså behövs fortsatta reformer för att öka väljarnas möjlighet att påverka genom representativ demokrati.

I denna motion lägger Folkpartiet liberalerna fram ett antal förslag för att stärka rättssäkerheten, valsystemet och skyddet av fri- och rättigheterna.

Inrätta en författningsdomstol

Rättssäkerheten och skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna behöver förstärkas. Därför ska en författningsdomstol inrättas i Sverige.

För oss liberaler är tanken bakom en författningsdomstol enkel. All makt kan missbrukas, också den som har getts i fria val. Om medborgare i sitt dagliga liv avkrävs att följa lagar och förordningar är det också rimligt att kräva att politiker följer grundlagen i sitt arbete med att stifta nya lagar. Detta är särskilt angeläget för att förebygga att den offentliga makten utövas under lagarna också vid en politisk kris eller ett så kallat skymningsläge.

Det finns också andra argument för en starkare lagprövningsrätt. Om det i efterhand blir lättare att pröva en ny lags förenlighet med grundlagen höjs kvaliteten i lagstiftningsarbetet. Lagstiftaren tvingas att se till att en ny lag håller så hög rättslig standard att den inte riskerar att kritiseras av författningsdomstolen.

Ofta angrips idén om en författningsdomstol med argumentet att en förändring i den riktningen skulle vara odemokratisk. Det är en felsyn. Om en författningsdomstol inrättades skulle det inte innebära att makten vreds ur de folkvalda politikernas händer. Ytterst har medborgarnas valda representanter alltid möjligheten att ändra grundlagen för att undanröja en konflikt mellan författningen och en specifik lag. Det som etablerandet av en författningsdomstol betyder är att det skapas tydliga spelregler, som ger ett betydligt ökande mått av eftertanke och reflektion i den politiska processen kring formerna för lagstiftning och respekten för de grundläggande fri- och rättigheterna.

Folkpartiet liberalerna anser därför att ett lagstiftningsarbete för att inrätta en författningsdomstol bör inledas. I detta arbete bör också analyseras möjligheten att ge författningsdomstolen rätt till så kallad abstrakt normprövning. Likaså bör Lagrådets framtida roll och funktion vid ett inrättande av en författningsdomstol ingå i den bredare analys som behövs.

Stärk valhemligheten

Det svenska systemet för valsedlar i vallokaler skiljer sig från vad som gäller i de flesta andra länder. Valsedlar för samtliga partier läggs fram fullt synliga i vallokalen, och det ankommer sedan på den enskilde väljaren att förse sig med de valsedlar han eller hon önskar använda. Det innebär att valförrättarna samt andra väljare ser vilka valsedlar en

viss väljare plockar upp. Enda sättet att gardera sig mot att valhemligheten avslöjas är att väljaren förser sig med valsedlar i förväg och tar med till vallokalen, eller att väljaren plockar upp valsedlar från många olika partier. Detta lägger ansvaret att bevara röstningshemligheten på den enskilde, och inte på det offentliga.

Problemen med valhemligheten har också uppmärksammats i en rapport från de valövervakare från fyra olika länder som på valdagen den 14 september 2014 besökte nästan en tredjedel av vallokalerna i Stockholms stad. Insatsen skedde i regi av flera partinära biståndsorganisationer, däribland den liberala biståndsorganisationen Silc (Svenskt internationellt liberalt centrum).

Valövervakningen genomfördes enligt gängse systematik och byggde på ett antal frågeställningar kring tillgång till tillgång till valsedlar, möjligheten att ta valsedlar utan insyn, id-kontroll av röstande, förekomsten av ”familjeröstning”, kampanjmaterial i anslutning till vallokalen samt den faktiska möjligheten att genomföra valövervakning. I rapporten framhålls att det förekom stora problem med så kallad familjeröstning och med förekomst av politiskt kampanjmaterial i och omkring vallokalerna. Det viktigaste orosmomentet gäller dock bristen på avskildhet för den som tar valsedlar i vallokalen.

EU-kommissionen riktade i februari 2015 en fråga till den svenska regeringen om hur det svenska valsystemet garanterar valhemligheten i enlighet med vad som föreskrivs i artikel 39 i den europeiska rättighetsstadgan. Kommissionen pekar bland annat på att väljare i Sverige förutsätts förse sig med valsedlar inför andras blickar. Av den svenska regeringens svar i maj 2015 (Ju2015/2545/L6) framgår att den för närvarande sittande regeringen överväger att ge en utredning i uppdrag att se över om kraven på utläggning av valsedlar kan förändras.

Vi välkomnar detta, och vi förutsätter att regeringen skyndsamt gör en översyn av hur valhemligheten kan förbättras inför valen 2018 och 2019. En sådan översyn bör också inkludera de övriga frågor som uppmärksammats av internationella valövervakare, t.ex. så kallad familjeröstning i vallokalerna.

Stärk synskadades möjlighet att personrösta

Valåret 2014 var det första år där myndigheterna skulle garantera att vallokalerna var tillgängliga för alla och att därmed individer med funktionsnedsättning inte skulle kunna bli diskriminerade. Kommunernas dispenser att kunna använda otillgängliga lokaler togs bort. Detta gällde krav på tillgänglighet till stället där man ska rösta, allt ifrån vägen från parkeringen eller busshållplatsen, fram till själva entrén, trappor och korridorer.

Men den demokratiska resan mot full tillgänglighet måste fortsätta. Ett allvarligt problem i dag är att personer med synnedsättning inte kan rösta med fullständig

valhemlighet i vallokalerna. Det går nämligen inte att personrösta på en kandidat utan att röja sin valhemlighet eftersom man måste be en valarbetare att hjälpa en att kryssa på valsedeln. Detta måste ändras och fullgod teknik tas fram till valet 2018 så att synnedsattas rätt att personvalsrösta utan att tvingas röja valhemligheten blir verklighet. Alla medborgare i vårt land måste kunna personrösta utan att behöva be om hjälp för att kunna behålla den fullständiga valhemligheten.

Öka väljarmakten – sänk spärren i personvalet

Folkpartiet liberalerna vill ge väljaren större makt genom att stärka personvalet. Vi var pådrivande när systemet med personval infördes 1998, och från och med valet 2014 har gränsen sänkts så att riksdagskandidater som får mer än 5 procent kryss kan bli invalda genom personval.

Vi vill nu gå vidare och sänka denna gräns så att personvalet väger ännu tyngre. Spärren bör även i fortsättningen vara densamma för val till såväl Europaparlamentet, riksdagen, landstingsfullmäktige som kommunfullmäktige.

Oberoende institution för de mänskliga rättigheterna

Till skillnad från många andra länder har Sverige ingen oberoende instans med rollen att följa upp efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna. En sådan skulle fylla en viktig funktion.

Efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna är något som måste följas upp kontinuerligt, och vi i Sverige måste granska våra egna samhällsfunktioner ur ett människorättsperspektiv lika strängt som vi förväntar oss sker i andra länder. Efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna är inte en fråga som bara är relevant i ofria stater eller bräckliga demokratier utan den är lika relevant i Sverige.

Folkpartiet liberalerna arbetar för att det ska inrättas ett oberoende MR-organ på nationell nivå i enlighet med Parisprinciperna. Den nuvarande regeringen har aviserat att den avser att inrätta en sådan institution. Folkpartiet liberalerna förutsätter att detta sker på ett sätt som säkerställer institutionens fulla oberoende. En bred parlamentarisk förankring kring institutionens roll och uppdrag är också eftersträvansvärd.

Stärk tillsynen på integritetsområdet

Den nuvarande myndighetsstrukturen på integritetsområdet är föråldrad. Sverige behöver en samlad integritetsmyndighet. Datainspektionen bör ersättas av en integritetsinspektion med generellt mandat att bevaka hur regelverket till skydd för integriteten beaktas i myndigheternas arbete. Integritetsinspektionen ska också ha en övergripande roll som tillståndsmyndighet för integritetskänslig hantering av personuppgifter.

I avvaktan på att en ny integritetsinspektion inrättas behöver Datainspektionen utökade resurser för att öka tillsynen i integritetsfrågor. I Folkpartiet liberalernas budgetmotion anvisar vi högre anslag än regeringen till Datainspektionen för att därmed möjliggöra högre ambitioner på integritetsområdet.

Tänk efter före – obligatoriska integritetsanalyser

Redan på ett tidigt stadium i lagstiftningsprocessen måste integritetshänsyn spela en viktig roll. I alla direktiv till utredningar om ny lagstiftning ska obligatoriskt ingå att bedöma regelförändringars effekter på människors personliga integritet, på samma sätt som man i dag alltid bedömer effekterna på till exempel jämställdheten och den regionala utvecklingen.

Den parlamentariska Integritetsskyddskommittén presenterade i sitt delbetänkande Skyddet för den personliga integriteten. Kartläggning och analys (SOU 2007:22) sina iakttagelser om hur integritetshänsyn tillgodoses i lagstiftningsarbetet. En övergripande slutsats var att ett påfallande drag i den lagstiftning som på olika sätt berör skyddet för den personliga integriteten är att integritetskänsliga åtgärder av olika slag sällan sätts in i ett systematiskt sammanhang. Detta kan, menade kommittén, leda till att de additiva effekterna av ny lagstiftning som begränsar den personliga integriteten inte blir tillräckligt uppmärksammade. Kommittén framhöll också vikten av systematisering vid behandlingen av frågor om integritetsskydd.

En obligatorisk integritetsanalys i ett tidigt skede av lagstiftningsarbetet är ett sätt att åstadkomma denna systematik. Redan i dag föreskriver kommittéförordningen (1988:1474) att statliga utredningar alltid ska göra konsekvensbeskrivningar vad gäller de föreslagna åtgärdernas effekter för t.ex. den statliga och kommunala ekonomin, den kommunala självstyrelsen, jämställdheten eller integrationen. På samma sätt bör det ställas krav på att genomföra en integritetskonsekvensutredning. Integritetsfrågan skulle då alltid analyseras innan nya lagförslag tas fram, och lagstiftaren tvingas därmed tänka efter före.

Värna rättssäkerheten – stärk JO

Justitieombudsmannen, JO, har till uppgift att både på eget initiativ och efter anmälan från enskilda granska hur tjänstemän i förvaltningen sköter sina uppgifter i förhållande till gällande bestämmelser. JO:s arbete har en central roll i värnandet av enskildas rättssäkerhet. När fler myndigheter nu inrättats eller är på väg att inrättas för att förbättra den ordinarie tillsynen får JO också en mer strategisk roll för den extraordinära tillsynen.

Ärendebelastningen hos JO är mycket hög, vilket har lett till betydande utmaningar för myndigheten där många ärenden har måst läggas åt sidan trots att de hade kunnat vara angelägna ur rättssäkerhetssynpunkt. Justitieombudsmannen måste ges ökade resurser för att kunna fullgöra sitt viktiga uppdrag. I Folkpartiet liberalernas budgetmotion anvisar vi högre anslag än regeringen till JO för att därmed möjliggöra högre ambitioner på rättssäkerhetsområdet.

Mathias Sundin (FP)

Allan Widman (FP)

Erik Ullenhag (FP)

Tina Acketoft (FP)

Emma Carlsson Löfdahl (FP)

Christer Nylander (FP)

Birgitta Ohlsson (FP)